

Dr. Varga János¹ – Dr. Korcsmáros Enikő² – Dr. Csiszárík-Kocsir Ágnes³

A magyar és szlovák vállalkozások globális kihívásoknak való megfelelése

ÖSSZEFOGLALÁS

A modern világunk tele van változásokkal. E változások lekövetése és az azokhoz való szüntelen alkalmazkodás minden szereplő elidegeníthetetlen feladata. E tanulmány célja a globális kihívások szubjektív érzékelésének vizsgálata a magyar és a szlovák kis- és középvállalkozások (KKV-k) körében. Azt vizsgálja, hogy a két ország kisvállalkozásai hogyan értelmezik és reagálnak a globális gazdasági, környezeti és társadalmi kihívásokra és milyen különbségek figyelhetők meg a két ország vállalkozásai között ebben a tekintetben. Az elemzés lefolytatásához primer kutatási folyamatot is magában foglal. Az eredmények alapján megállapítható, hogy a globális kihívások érzékelése és azokhoz való alkalmazkodás módja jelentősen különbözik a magyar és a szlovák KKV-k között, amit többek között a gazdasági környezet, a szabályozási keretek és a vállalkozói kultúra eltérései magyaráznak. A tanulmány hozzájárul a KKV-k adaptációs stratégiáinak jobb megértéséhez és egyben rávilágít a fókuszra a két ország közötti gazdasági, társadalmi és kulturális különbségekre, amelyek kihatással lehetnek a vállalkozások versenyképességére is. Az nem kétséges, hogy a vállalkozások is egyre több kihívással és változással kénytelenek szembenézni. Életbenmaradásuk, további fejlődésük vagy éppen növekedésük megköveteli, hogy folyamatosan figyelemmel kísérjék a globális trendeket és azokhoz igyekezzenek is alkalmazkodni, vagy kihasználni az ezekben rejlő lehetőségeket. Hogy valóban így tesznek-e a KKV szektor szereplői, ezt vizsgálja ez az írás két ország vállalkozásainak összehasonlításán keresztül.

Kulcsszavak: kihívások, változások, globális trendek, alkalmazkodás

Jel-kódok: F61, M21, O15

BEVEZETÉS

A modern kor emberének életét számos globális trend alakítja. A globalizáció, a technológiai fejlődés, a klímaváltozás és a társadalmi-gazdasági átrendeződések mind-mind olyan tényezők, amelyek jelentős hatást gyakorolnak nemcsak az egyének, hanem a vállalkozások működésére is. A kis- és középvállalkozások számára különösen fontos ezen változások és globális trendek nyomán követése, hiszen méretükből és erőforrásaik korlátozottságából adódóan sérülékenyebbek lehetnek a külső környezeti hatásokkal szemben. Bár a kisebb cégek sebezhetőbbek, mégis van egy potenciális előnyük. Méretükből eredően sokkal gyorsabban és rugalmasabban alkalmazkodhatnak, mint a nagyobb méretű társaik (Chikán

et al., 2019), így lehetőségükben áll gyorsan megvalósítani egy-egy változtatást vagy alkalmazkodási stratégiát (Győri et al 2024). Ugyanakkor ebben mégsem minden KKV jár élen. Az adaptáció képessége döntő tényező lehet a versenyképesség megőrzésében és a fenntartható növekedés biztosításában. A technológiai innovációk, az új piaci lehetőségek, valamint a fogyasztói igények és preferenciák változása mind olyan tényezők, amelyekre a vállalkozásoknak figyelniük kell. A változások figyelmen kívül hagyása komoly versenyhátrányt eredményezhet, amely hosszú távon akár a vállalkozás fennmaradását is veszélyeztetheti. Nemes egyszerűséggel a versenyképességét veszélyezteti az a vállalkozás, amely nem elég fogékony a változásokra vagy nem elég figyelmes a globális trendekre, kihívásokra. Nemcsak a versenytársakhoz történő lemaradásban jelenhet ez meg, hanem csökkenhet a működési hatékonyság, elpártolhatnak a vevők vagy akár a beszállítói kapcsolatok is sérülhetnek. Ezek együttesen pedig a piaci részesedés csökkenését eredményezhetik, visszaesik az árbevétel és a működés egyre bizonytalanabbá, kilátástalanabbá válhat. Egy vállalkozó – aki életben szeretné tartani a vállalkozását – nem engedheti meg magának azt a luxust, hogy a globális kihívásokat és trendeket félvállról vegye. Az új technológiák bevezetése, a digitális megoldások alkalmazása, az új innovációk megalkotása ugyanolyan fontos alkalmazkodási stratégiáknak bizonyulnak egy KKV esetében is. Nemcsak figyelni kell tudni ezeket a trendeket, de meg kell találni azokat az eszközöket, amelyekkel sikeresen lehet kiaknázni a változásban rejlő lehetőségeket. A technológiai trendek azonosításával és az ahhoz való alkalmazkodással könnyen növelhető a termelési hatékonyság. A fogyasztási trendek ismeretével jobban megérthetők az egyének vásárlási preferenciái, amely segít megérteni a piac működését. A pénzügyi trendek átlátása segít tisztázni a változásokat a pénzügyi piacokon (Harangozó, 2015). Egyszóval a trendek és kihívások azonosítása nem jár hátránnyal a kisebb cégek számára sem, így mindenképpen érdemes lenne ezekkel behatóbban is foglalkozni. A kérdés az, hogy miért nem jár ebben élen minden vállalkozás és van-e érezhető különbség akár az országok, nemzetgazdaságok között is?

SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉS

A XXI. század elejére a világ mélyreható átalakuláson megy keresztül, amelyet a változások és tendenciák figyelemre méltó sora hajt végre (Burger et al, 2020). Ezek a változások, amelyeket a technológia gyors fejlődése, a demográfiai változások, a változó társadalmi normák és a felmerülő globális kihívások táplálnak, paradigmaváltást idéznek elő abban, ahogyan érzékeljük és irányítjuk az életünket. A globális trendek és a mellettük kialakuló kedvezőtlen események visszavonhatatlan következményekkel járnak nemcsak az egyén, hanem a közösségek, a társadalmak

¹ Egyetemi docens, Óbudai Egyetem Keleti Károly Gazdasági Kar, Budapest

² Egyetemi docens, Selye János Egyetem, Gazdaságtudományi és Informatikai Kar, Komarno

³ Egyetemi docens, Óbudai Egyetem Keleti Károly Gazdasági Kar, Budapest

és nem utolsó sorban a bolygónk körülményeire is (Adedeji et al, 2014). A trendek közül az egyik legélesebb változást a technológia fejlődése és a technológiai innovációk hozták (Milner – Solstad, 2021). Szokták ezt manapság digitális átállás korszakának vagy digitalizációnak is nevezni (Rachinger et al, 2019). Az okoseszközök használata, a mesterséges intelligencia és a blokklánc-technológiák gyors elterjedése alapvetően változtatta meg az interakciók, a tanulás, a munka és az üzletvitel módját. A közösségi médiaplatformok újradefiniáltak a kommunikáció módját, demokratizálva az információmegosztást és elősegítve a földrajzi korlátokon túllépő virtuális közösségek létrejöttét. A digitális forradalom bevezette a home office és a távmunka korszakát, átformálva a foglalkoztatás hagyományos fogalmait, ezzel megkérdőjelezve a fizikai irodahelyiségek fontosságát (bár azt hangsúlyozni kell, hogy a home office csak az irodai vagy azokhoz hasonló munkavégzés kapcsán működhet (Knell, 2021). Ezzel párhuzamosan a társadalmi értékek és a kulturális dinamika változásai az identitás, a befogadás és a társadalmi felelősség új narratíváját alakítják ki. Egyre nagyobb kérdést jelent az egyenlőtlenségek csökkentése, az igazságosság elősegítése. A fenntarthatóságért és a környezetvédelemért való kiállás példátlan lendületet vett és arra készítette az egyéneket, a vállalkozásokat, önkormányzatokat és a kormányokat, hogy környezetbarát gyakorlatokat és politikákat fogadjanak el (Radácsi, 2021; Szeberényi & Papp-Váry, 2021). Egyértelműen látható, hogy életünket csak úgy tudjuk jobbá tenni, ha a gazdaság, a társadalom és a környezet tekintetében egyidőben tudunk pozitív változást előidézni, ezek ugyanis kölcsönösen hatással vannak egymásra. A gazdasági és társadalmi alrendszer rendkívül sokat tehet azért, hogy a környezeti alrendszerben lévő értékeket meg tudjuk óvni. A gazdaság és a társadalom fenntartásához igen jelentős energiára és erőforrásokra van szükség, amelyek döntő többségét a környezeti alrendszerből biztosítjuk (Bozsik et al, 2023). Ugyanakkor a környezeti alrendszer sem rendelkezik végtelen erőforrásokkal és lehetőségekkel. A gazdaság és a társadalom fenntartása egyre intenzívebb igényeket támaszt a környezeti erőforrásokat és adottságokat tekintve, amellyel jelentős károkat is okozunk. A végtelen növekedés mellett nem tudjuk biztosítani a végtelen erőforrásokat – így nem véletlen, hogy a fenntarthatóság, a tudatos fogyasztás vagy a nemnövekedés teóriái egyre divatosabbá és fontosabbá váltak (Latouche, 2009). A fenntarthatóság egyre lényegesebb szempont a gazdasági szereplők körében, míg a nemzetgazdaságok és a kormányok egyre több politikai intézkedést hoznak annak érdekében, hogy egy fenntarthatóbb és zöldebb világot hozhassunk létre. A fogyasztást és az erőforrások felhasználását nem tehetjük meg anélkül, hogy ne gondolnánk a jövőre és a következő generációkra – ez a fenntarthatóság egyik legfontosabb üzenete (Flowers & Chodkiewicz, 2009; Szeberényi et al, 2022). Ugyanakkor fenntarthatóvá és zöldebbé válni azt is jelenti, hogy a gondolkodásunkat, a szokásainkat vagy az életmódunkat is meg kell tudnunk változtatni. Először a gazdasági, majd a társadalmi alrendszer vonatkozásában lenne szükséges változást elérni. A gazdaság felelős a környezetért, hiszen például az ipar, a termelés, a logisztika, a számtalan vállalkozás vagy a kereskedelem igen jelentős környezeti lábnyommal bír (Nathaniel, 2021). A társadalom szintén felelős a környezetért, hiszen a fogyasztás mértéke meghatározza az ipari termelést vagy a szolgáltatások volumenét, meghatározza az ellátási láncok hálózatait, hulladékot termel vagy az egyé-

nek ökológiai lábnyoma is alapvetően ettől függ. Nem a környezet van a gazdaságért és a társadalomért, hanem a három alrendszernek egészséges harmóniában és szimbiózisban kellene működni, a környezetben meglévő értékek és erőforrások olyan védelme és felhasználása mellett, amelyek a jövő generációi számára is biztosíthatják a minőségi és jó élet lehetőségeit. Az éghajlatváltozás súlyos fenyegetést jelent, és arra készíteti a nemzeteket, hogy együttműködjenek a zöldebb politikák és a fenntartható gyakorlatok bevezetésében (Butler, 2018). A mai életünket alakító változások és trendek sokrétűek és mélyen összefonódnak. A technológiai forradalom az összekapcsoltság és a digitális átalakulás korszakába sodor minket, miközben a változó társadalmi értékek a befogadást és a fenntarthatóságot segítik elő. Az alkalmazkodási és innovációs képesség határozza meg azt, hogy az emberiség mennyire lesz képes boldogulni ezekben az időkben. Azt mondhatjuk, hogy sohasem volt még ennyire szükség az innovatív megoldásokra, a kreatív ötletekre és az újszerű gondolkodásmódra, mint amennyire napjainkban (Hnatenko et al, 2020; Csákné et al., 2023). A világ soha nem látott ütemben fejlődik (változik) és ezekre a változásokra az emberiség által adott közös válaszok fogják meghatározni a jövő milyenségét. Folyamatosan keresni és támogatni kell azokat a megoldásokat, amelyek képesek a legmegfelelőbb válaszreakciót és eredményeket adni a környezeti kihívásokra (Nerini et al, 2019). Manapság a zöld átállás korszakát éljük (Breurer et al, 2024). A környezeti értékek megóvása érdekében nemcsak a fogyasztást, hanem az alapvető viselkedési mintákat és a gondolkodásunkat is változtatni kellene. A felelősség nemcsak a gazdaságpolitikai döntéshozókat, hanem a vállalkozókat (Harangozó, 2008) és az egyéneket is terheli. Utóbbiak mikroszinten nagyon sokat tehetnének egyenként is a környezeti értékek megóvásáért.

ANYAG ÉS MÓDSZER

A tanulmány alapját olyan nemzetközi kutatás képezi, mely 2023-ban Magyarországon és Szlovákiában került elvégzésre. Jelen tanulmányban a nemzetközi kutatás mindkét országra vonatkozó részét kívánjuk bemutatni a mintába bevont kis- és középvállalkozások szubjektíven érzékelt globális kihívásai tekintetében. A kutatás során arra kértük a válaszadókat, hogy válasszák ki a megadott listából azt a három legerősebben jelentkező kihívást, amely a leginkább nehezíti a működésüket. A megkérdezés során egy komplex kérdőív segítségével mértük fel a magyar és a szlovák KKV-k versenyképességének tényezőit a környezeti kihívások, a zöld átállás, projektszemélet aspektusaiból a vállalkozások működési jellemzői mentén. A kutatás eredményként Magyarországról 427 darab, Szlovákiából pedig 181 darab értékelhető kérdőív segítségével dolgozunk. A vállalkozások kategorizálását az érvényben lévő statisztikai méretkategóriák, az árbevétel, az adózott eredmény, a piaci jelenlét és a vállalkozás székehelye alapján tettük meg. Jelen tanulmányban a kihívásokat aszerint elemezzük és mutatjuk be, hogy helyileg hol helyezkednek el, mely településtípusokhoz köthetők a székehelyük alapján. A megkérdezés kvantitatív formája online formában történt, hólabda módszerrel. A kvantitatív kutatást megelőzte több kvantitatív forduló is, melynek köszönhetően alakult ki a kérdőív jelen formája. A minta nem minősül reprezentatívnak, de leképezi az alapsokaság jellemzőit, és irányt képes mutatni a további kutatásoknak a kapott eredmények alapján. A minta összetételét az 1. táblázat mutatja:

EREDMÉNYEK

A kutatás során arra kértük a válaszadókat, hogy a felsorolt kihívások tekintetében válasszák ki azokat, amelyek a leginkább érintik őket. Arra kértük a válaszadókat, hogy a kihívások közül azt a hármat jelöljék be, amelyet magukra nézve legerőteljesebbnek értékelnek. Az eredmények alapján az látható, hogy a magyar vállalkozások értelmezésében a legnagyobb kihívási faktort a globális gazdasági verseny jelenti. Ezt követte a globális tőke és a gazdasági válság kihívása, valamint a harmadik helyre sorolták a pandémia okozta negatív hatások által okozott kihívást. A szlovák vállalkozásoknál ugyanezt a három kihívást látták a vállalkozások is erőteljesnek. A sorrend azonban nem volt megegyező a magyar vállalkozások véleményével. A szlovák vállalkozások első helyre sorolták a globális gazdasági versenyt, ezt követte a pandémia, majd a harmadik helyre sorolódott a globális tőke és a gazdasági válság kihívása. Megvizsgáltuk azt is hogy a további három kihívás értékelése hogyan alakult. A magyar vállalkozások, és a szlovák vállalkozások ismételtén ugyanezt a három kihívást tették a negyedik, ötödik, és hatodik helyre. A magyar vállalkozásoknál negyedik helyre sorolódott az egzisztenciális kihívások, ezt követték az információs és kommunikációs technológia okozta kihívások köre, és a hatodik helyre sorolódott a multinacionális vállalkozások befolyásoló hatása. A szlovák vállalkozásoknál a negyedik helyre a multinacionális vállalkozások kerültek, az ötödikre az egzisztenciális kihívások, és az IKT okozta kihívások kerültek a hatodik helyre. A válaszok arányát a teljes minta tekintetében a 2. táblázat mutatja.

Az 1. ábrán az első hat kihívás százalékos megoszlását látjuk a teljes minta tekintetében. Az ábra is világosan mutatja az első 3+3 kihívás értékelését, valamint a magyar és szlovák vállalkozások véleményének az eltérését.

A továbbiakban úgy kívánjuk megvizsgálni ezt az első 3+3 kihívást, hogy megnézzük a vállalkozások székhelyének típusát. Arra vagyunk kíváncsiak a kutatás során, hogy a falusi, városi, illetve fővárosi székhellyel rendelkező vállalkozások esetén milyen különbségek találhatók a kihívások érzékelésében. A munkánk során keresztábra elemzést végeztünk, és a Pearson-féle Chi-négyzet érték, valamint a Cramer-féle V-értéket használjuk mint alapvető mutatószám. A keresztábrákból az oszlopszázalék értékeit vesszük alapul az elemzés során azon vállalkozások véleménye alapján, akik a kihívást jelölték (azaz igen választ adtak). A Chi-négyzet értékkel a székhely és a kihívás értékelésének kapcsolatát, egymásra hatásának tényét kívánjuk mérni. Jelen esetben a nullhipotézisünk az, hogy a vállalkozás székhelye, valamint a kihívás érzékelése nem hozható kapcsolatba egymással. Amennyiben a kapcsolat mégis létezik, hogy a kapcsolat erősségét a Cramer-féle V-értékkel szeretnénk mérni.

Elsőként a globális gazdasági verseny okozta kihívások értékelését végezzük el a magyar és a szlovák vállalkozások körében. A táblázat alapján látható, hogy a szlovák mintában ezt a kihívást leginkább a városi székhelyű vállalkozások értékelték a legmagasabb arányban. Az ő esetükben a vállalkozások 60 százaléka válaszolt igennel erre a kihívásra (a teljes minta 55,2%-os arányt mutatott). A magyar vállalkozások esetén

1. táblázat. A minta összetétele

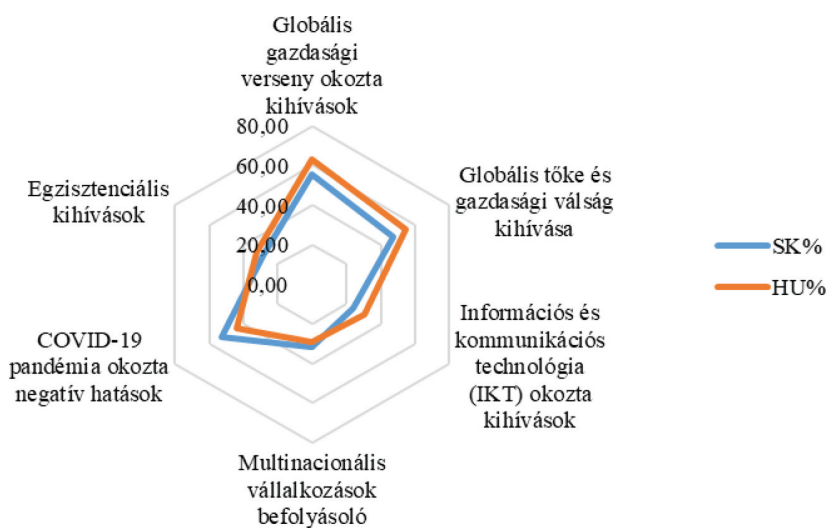
		Frequency	Percent
HU	Falu	43	10,1
	Város	191	44,7
	Főváros	193	45,2
	Total	427	100,0
SK	Falu	45	24,9
	Város	118	65,2
	Főváros	18	9,9
	Total	181	100,0

2. táblázat.

	SK	HU
Globális gazdasági verseny okozta kihívások	55,25	62,76
Globális tőke és gazdasági válság kihívása	47,51	54,80
Információs és kommunikációs technológia (IKT) okozta kihívások	23,76	30,44
Multinacionális vállalkozások befolyásoló hatása	32,04	29,51
Transznacionális vállalkozások befolyásoló hatása	5,52	7,73
Nemzetközi terrorizmus és vallási konfliktusok	1,66	5,62
Nemzetközi kereskedelmi háború	16,02	14,52
Nemzetközi dömping	8,84	11,48
COVID-19 pandémia okozta negatív hatások	53,04	44,03
Egzisztenciális kihívások	28,73	32,08

Forrás: saját kutatás, 2023, N = 181 (SK), N = 427 (HU)

nagyjából azonos arányban értékelték súlyosnak ezt a kihívást a vállalkozások, amit stabilan a 60% feletti válaszarány is mutat az oszlopszázalék értéke alapján. A három kategória közül a fővárosi székhelyű vállalkozások voltak azok, amelyek legerőteljesebben érzékelték ennek a kihívásnak a tényét. A Chi-négyzet

1. ábra: A három legjelentősebb és a három ezt követő kihívás a magyar és a szlovák KKV-k körében

Forrás: saját kutatás, 2023, N = 181 (SK), N = 427 (HU)

érték alapján egyik ország esetén sem tapasztaltunk kapcsolatot a két vizsgált tényező között, azaz jelen esetben a nullhipotézisünk igazolásra került.

A globális tőke és a gazdasági válság kihívásainak értékelése kapcsán azt tudjuk elmondani, hogy jelen esetben is elfogadásra került a nullhipotézis, azaz nincs kapcsolat a két tényező között. A szlovák vállalkozások 47,5 százaléka tartja kihívásnak magát a tényezőt, és ezek közül is a városi vállalkozások kerültek az első helyre. A magyar vállalkozások esetén 54,8%-os igen választ látunk, és ismételten a fővárosi székhelyű vállalkozások voltak azok, akik a leginkább erőteljesnek érzékelték ezt a kihívást.

A pandémia okozta negatív hatások a második legnagyobb kihívást jelentették a szlovák vállalkozások számára. A szlovák vállalkozások 53 százaléka érzi erősnek ezt a kihívást, és ezen belül a falusi vállalkozások voltak azok, amelyek jelentős mértékű arányt tulajdonítottak ennek a kihívásnak. A magyar vállalkozások esetén is a falusi vállalkozások a kiemelendők, esetükben is 60% feletti értékkel. A teljes minta kapcsán azonban jóval alul maradt a magyar minta a szlovák vállalkozásokkal szemben, mindösszesen 44 százalék érzékelték ezt a kihívást erősnek a magyar mintában. Ez utóbbi esetén viszont összefüg-

gés találtunk a Chi-négyzet érték alapján a kihívás érzékelése, és a székhely tekintetében. Így ebben az esetben a magyar mintán a nullhipotézis elvetésére került. A kapcsolat erőssége tekintetében pedig 0,2 feletti értéket tapasztalunk, amely közepesen gyengének mondható hatást képvisel.

A dobogós kihívások után a negyedik helyre sorolták a vállalkozások a multinacionális vállalkozások befolyásoló hatása által okozott kihívást. Itt érdekesség, hogy még a multinacionális vállalkozásokat erőteljes kihívásnak érzékelték a vállalkozások, addig a transznacionális vállalkozások által okozott kihívást nagyon minimális értékkel minősítették. Ez arra enged következtetni, hogy a vállalkozások döntő többségében nincsenek tisztában a multinacionális, és a transznacionális vállalkozások fogalmával, ami mindenképpen említésre érdemes következtetés. A multinacionális vállalkozások által okozott kihívást a szlovák vállalkozások 32 százaléka érzékelték, és itt kiemelendők a falusi vállalkozások. A magyar vállalkozások valamivel alacsonyabb arányt tulajdonítottak ennek a kihívásnak, azt mindösszesen 29,5%-ra becsülték, és ismételten a fővárosi székhelyű vállalkozások azok, amelyek kiemelendők e tekintetben. A magyar minta tekintetében ismét összefüggést tapasztaltunk a székhely, és az adott kihívás érzékelése tekintetében, ahol a

3. táblázat. Globális gazdasági verseny okozta kihívások értékelése a magyar és a szlovák vállalkozások körében

		Falu	Város	Főváros	Total	Pearson Chi-Square	Cramer's V
SK	Darab	21	71	8	100	0,188	0,136
	Sorszázalék	21,0%	71,0%	8,0%	100,0%		
	Oszlopszázalék	46,7%	60,2%	44,4%	55,2%		
	Total százalék	11,6%	39,2%	4,4%	55,2%		
	AdjR	-1,3	1,8	-1,0			
HU	Darab	26	119	123	268	0,909	0,021
	Sorszázalék	9,7%	44,4%	45,9%	100,0%		
	Oszlopszázalék	60,5%	62,3%	63,7%	62,8%		
	Total százalék	6,1%	27,9%	28,8%	62,8%		
	AdjR	-0,3	-0,2	0,4			

Forrás: saját kutatás, 2023, N = 181 (SK), N = 427 (HU)

4. táblázat. Globális tőke és gazdasági válság kihívás értékelése a magyar és a szlovák vállalkozások körében

		Falu	Város	Főváros	Total	Pearson Chi-Square	Cramer's V
SK	Darab	22	60	4	86	0,075	0,169
	Sorszázalék	25,6%	69,8%	4,7%	100,0%		
	Oszlopszázalék	48,9%	50,8%	22,2%	47,5%		
	Total százalék	12,2%	33,1%	2,2%	47,5%		
	AdjR	0,2	1,2	-2,3			
HU	Darab	22	103	109	234	0,776	0,034
	Sorszázalék	9,4%	44,0%	46,6%	100,0%		
	Oszlopszázalék	51,2%	53,9%	56,5%	54,8%		
	Total százalék	5,2%	24,1%	25,5%	54,8%		
	AdjR	-0,5	-0,3	0,6			

Forrás: saját kutatás, 2023, N = 181 (SK), N = 427 (HU)

hatás ismét közepesen gyengének volt mondható a két érték alapján. Jelen esetben ismét elvetése került a nullhipotézis a magyar minta tekintetében, ellenben a szlovák minta esetén ezt elfogadhatónak mondjuk.

Az ötödik kihívásunk az információs és kommunikációs technológia megítélése volt a vállalkozások tekintetében. Az ötödik helyen lévő kihívást leginkább a fővárosi székhelyű vállalkozások választották nagy arányban, ami azért meglepő, mert a fővárosban a központi szerep miatt feltételezhetően sokkal jobbak az információs és technológiai adottságok. A nullhipotézis mindkét ország esetében elvetése került.

Végül, de nem utolsósorban az egzisztenciális kihívásokat, amelyet a hatodik helyre sorolták a vállalkozások, kívánjuk értékelni. Nem meglepő módon mind a két ország mintája tekintetében a falusi vállalkozások voltak azok, amelyek legmagasabbra értékelték a kihívás fontosságát. A szlovák vállalkozások esetén mindösszesen a minta egy harmada érezte a falusi vállalkozásoknál ezt kiemelendőnek, addig a magyar minta esetén ez 46,5 százalékot tett ki, ami említésre méltó különbséget jelent. Az egzisztenciális kihívások falusi vállalkozások által érzékelt fontossága tovább erősíti a korábbi tapasztalatokat, hogy sok esetben küzdenek operatív problémákkal, amely kihat a vállalkozás sikerére és fennmaradására egyaránt.

KÖVETKEZTETÉSEK, ZÁRSZÓ

Az elemzés alapján megállapítható, hogy a kis- és középvállalkozásokra lefelé forduló kihívások nagyjából azonosnak mondhatók a két vizsgált ország vállalkozásai tekintetében. A sorrend ugyan változott, de a kihívásokat nagyjából egyformán értékelték a vállalkozások legalábbis a sorrendet illetően. Elmondható, hogy a magyar és a szlovák vállalkozások számára a legjelentősebb kihívások mindenképpen globális eredetűek, ahogy azt a kutatásunk eredménye is igazolták. A globális gazdasági verseny, a globális tőke és a gazdasági válság, valamint a pandémia mindkét ország vállalkozásait egyformán terheli. Emellett azonban említésre méltó az is, hogy az információs és kommunikációs technológia előre törését is kiemelten értékelték a vállalkozások a multinacionális cégekkel, valamint az egzisztenciális kihívásokkal egyetemben. Az is megállapítható volt, hogy a szlovák vállalkozások esetében vegyes képet tapasztaltunk, de főként az első hat kihívás kapcsán a falusi vállalkozások voltak azok, amelyek a legerőteljesebbre értékelték azokat. A magyar minta kapcsán szintén vegyes képet láthatunk, de elmondható, hogy inkább a két szélső kategória tekintetében. Meglepő módon a magyar mintában inkább a fővárosi vállalkozások voltak azok, amelyek erőteljesebbre értékelték a kihívásokat. Mindez azért meglepő, mert a fővárosi székhellyel bíró vállalkozások

5. táblázat. COVID-19 pandémia okozta negatív hatások értékelése a magyar és a szlovák vállalkozások körében

		Falu	Város	Főváros	Total	Pearson Chi-Square	Cramer's V
SK	Darab	29	58	9	96	0,209	0,132
	Sorszázalék	30,2%	60,4%	9,4%	100,0%		
	Oszlopszázalék	64,4%	49,2%	50,0%	53,0%		
	Total százalék	16,0%	32,0%	5,0%	53,0%		
	AdjR	1,8	-1,4	-0,3			
HU	Darab	26	99	63	188	0,000	0,214
	Sorszázalék	13,8%	52,7%	33,5%	100,0%		
	Oszlopszázalék	60,5%	51,8%	32,6%	44,0%		
	Total százalék	6,1%	23,2%	14,8%	44,0%		
	AdjR	2,3	2,9	-4,3			

Forrás: saját kutatás, 2023, N = 181 (SK), N = 427 (HU)

6. táblázat. Multinacionális vállalkozások befolyásoló hatásának értékelése a magyar és a szlovák vállalkozások körében

		Falu	Város	Főváros	Total	Pearson Chi-Square	Cramer's V
SK	Darab	19	36	3	58	0,121	0,153
	Sorszázalék	32,8%	62,1%	5,2%	100,0%		
	Oszlopszázalék	42,2%	30,5%	16,7%	32,0%		
	Total százalék	10,5%	19,9%	1,7%	32,0%		
	AdjR	1,7	-0,6	-1,5			
HU	Darab	10	40	76	126	0,000	0,197
	Sorszázalék	7,9%	31,7%	60,3%	100,0%		
	Oszlopszázalék	23,3%	20,9%	39,4%	29,5%		
	Total százalék	2,3%	9,4%	17,8%	29,5%		
	AdjR	-0,9	-3,5	4,1			

Forrás: saját kutatás, 2023, N = 181 (SK), N = 427 (HU)

7. táblázat. Információs és kommunikációs technológia (IKT) okozta kihívások értékelése a magyar és a szlovák vállalkozások körében

		Falu	Város	Főváros	Total	Pearson Chi-Square	Cramer's V
SK	Darab	8	27	8	43	0,075	0,169
	Sorszázalék	18,6%	62,8%	18,6%	100,0%		
	Oszlopszázalék	17,8%	22,9%	44,4%	23,8%		
	Total százalék	4,4%	14,9%	4,4%	23,8%		
	AdjR	-1,1	-0,4	2,2			
HU	Darab	7	59	64	130	0,092	0,106
	Sorszázalék	5,4%	45,4%	49,2%	100,0%		
	Oszlopszázalék	16,3%	30,9%	33,2%	30,4%		
	Total százalék	1,6%	13,8%	15,0%	30,4%		
	AdjR	-2,1	0,2	1,1			

Forrás: saját kutatás, 2023, N = 181 (SK), N = 427 (HU)

8. táblázat. Egzisztenciális kihívások értékelése a magyar és a szlovák vállalkozások körében

		Falu	Város	Főváros	Total	Pearson Chi-Square	Cramer's V
SK	Darab	15	34	3	52	0,418	0,098
	Sorszázalék	28,8%	65,4%	5,8%	100,0%		
	Oszlopszázalék	33,3%	28,8%	16,7%	28,7%		
	Total százalék	8,3%	18,8%	1,7%	28,7%		
	AdjR	0,8	0,0	-1,2			
HU	Darab	20	59	58	137	0,100	0,104
	Sorszázalék	14,6%	43,1%	42,3%	100,0%		
	Oszlopszázalék	46,5%	30,9%	30,1%	32,1%		
	Total százalék	4,7%	13,8%	13,6%	32,1%		
	AdjR	2,1	-0,5	-0,8			

Forrás: saját kutatás, 2023, N = 181 (SK), N = 427 (HU)

lényegesen jobb helyzetben vannak az adottságok, és azok elérése tekintetében, mint a vidéki, esetenként falusi vállalkozások. Az összefüggésvizsgálat kapcsán nem találtunk érdemben összefüggést a székhely és az adott kihívás értékelése között. A szlovák mintában egyáltalán nem, a magyar mintában pedig mindösszesen két helyen volt tapasztalható effajta összefüggés. Így elmondható, hogy a vállalkozások székhelytől függetlenül érzékelik azon kihívásokat erőteljesnek, amelyeket jelöltek. Mindezen következtetések a versenyképesség szempontjából kiemelten fontosak, hiszen a kis- és középvállalkozások a globális versenyben kell hogy megtalálják a helyüket. Mivel mindkét ország esetén a kis- és középvállalkozói szektor az, amely meghatározónak mondható a gazdaságon belül, mindenképpen szükséges ezzel a kérdéssel is foglalkozni. Meg kell találni azokat az utakat és irányokat, amelyek jobban fel tudják vértetni a vállalkozásokat a globális versennyel szemben, ami néhány területen mondhatni, hogy reménytelennek bizonyul. Ezért nagyon fontos a tudásalapú gazdaságnak a kiépítése, és a humán tőkének, mint versenyképességet fokozó tényezőnek a kihasználása. Az innováció, és a tudásalapú gazdaság együttesen képes lehet arra, hogy biztonságot nyújtson a vállalkozásoknak annak érdekében, hogy ezeknek a kihívásoknak meg tudjanak felelni a jelenben és a jövőben egyaránt.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

A 2021-1.2.4-TÉT-2021-00041 számú projekt a Kulturális és Innovációs Minisztérium Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból nyújtott támogatásával, a 2021-1.2.4-TÉT pályázati program finanszírozásában valósult meg.

IRODALMI FELDOLGOZÁS

- ADEDEJI, O. – REUBEN, O. – OLATOYE, O. (2014): Global Climate Change. Journal of Geoscience and Environment Protection. 2. pp. 114-122. doi: 10.4236/gep.2014.22016.
- BOZSIK, N. – SZEBERÉNYI, A. – BOZSIK, N. (2023): Examination of the Hungarian Electricity Industry Structure with Special Regard to Renewables. Energies, 16(9), 3826. <https://doi.org/10.3390/en16093826>
- BREUER, W. – HASS, M. – KNETSCH, A. – SEEFRIED, E. (2024): Sustainability, the Green Transition, and Greenwashing: An Overview for Research and Practice. In: Letmathe, P., et al. Transformation Towards Sustainability. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-54700-3_3
- BURGER, M. – WENTZ, J. – HORTON, R. (2020): The law

- and science of climate change attribution. *Columbia Journal of Environmental Law*. 45(1). <https://doi.org/10.7916/cjel.v45i1.4730>
- BUTLER, C.D. (2018): Climate Change, Health and Existential Risks to Civilization: A Comprehensive Review (1989-2013). *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2018 October 16;15(10):2266. doi: 10.3390/ijer-ph15102266. PMID: 30332777; PMCID: PMC6210172.
- CHIKÁN, A. – CSUTORA, M. – CZAKÓ, E. – DEMETER, K. – HARANGOZÓ, G. – HOFFMANN, K. & WIMMER, Á. (2019): A 4. ipari forradalom küszöbén. Gyorsjelentés a 2019. évi kérdőíves felmérés eredményeiről. Budapesti Corvinus Egyetem.
- CSÁKNÉ FILEP, J. – RADÁCSI, L. – SZENNAY, Á. (2023): Comparing the Innovation and Export Performance of Hungarian Family and Non-Family Enterprises: Experiences Drawn from Empirical Surveys. *Administrative Sciences* 13(6):146. <https://doi.org/10.3390/admsci13060146>
- FLETCHER, J. – HIGHAM, J. – LONGNECKER, N. (2021): Climate change risk perception in the USA and alignment with sustainable travel behaviours. *PLoS ONE* 16(2): e0244545. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0244545>
- FLOWERS, R. – CHODKIEWICZ, A. (2023): Local communities and schools tackling sustainability and climate change. *Australian Journal of Environmental Education*. Vol. 25. pp. 71-81. JSTOR, <http://www.jstor.org/stable/44656568>.
- GOLKA, P. – MURAU, S. – THIE, J.E. (2024): Towards a public sustainable finance paradigm for the green transition. *Finance and Society*. 2024;10(1) pp. 38-50. doi:10.1017/fas.2023.15
- GYÓRI, ZS. – KOLNHOFER-DERECSKEI, A. – REICHER, R. – SZIGETI, C. (2024): Magyar KKV vezetők vállalati fenntarthatósággal és felelősséggel kapcsolatos attitűdje – fókuszcsoportos kvalitatív kutatás alapján. *Tér-Gazdaság-Ember* 2024. XII. évfolyam 1–2. szám pp. 3-36.
- HARANGOZÓ, G. (2008): Mitől zöld egy vállalat-avagy mit is jelent a jó környezeti teljesítmény. *Vezetéstudomány-Budapest Management Review*, 39(1), 27-36.
- HARANGOZÓ, G. (2015): Gazdasági és pénzügyi nevelés. Kormos J.–Pálvolgyi F.(szerk.) *A köznevelés céljai és fejlesztési területe: a Nemzeti Alaptanterv szemléletének tükrében*. Pedagógiai tanulmányok, 276.
- HNATENKO, I. – ORLOVA-KURILOVA, O. – SHTULER, I. – SERZHANOV, V. – RUBEZHANSKA, V. (2020): An Approach to Innovation Potential Evaluation as a Means of Enterprise Management Improving. *International Journal of Supply and Operations Management*. 7(1). pp. 112-118. doi: 10.22034/ijssom.2020.1.7
- KNELL, M. (2021): The digital revolution and digitalized network society. *Review of Evolutionary Political Economy* 2. pp. 9-25 (2021). <https://doi.org/10.1007/s43253-021-00037-4>
- LATOUCHE, S. (2009): *Farewall to growth*. Polity Press. ISBN: 978-0-74564-617-6
- MILNER H.V. – SOLSTAD, S.U. (2021): Technological Change and the International System. *World Politics*. 2021;73(3). pp. 545-589. doi:10.1017/S0043887121000010
- MÜLLER, M. – LANG, S. – STÖBER, L. (2024): Twin Transition – Hidden Links between the Green and Digital Transition. *Journal of Innovation Economics and Management*. <https://doi.org/10.3917/jie.pr1.0165>
- NATHANIEL, S.P. (2021): Ecological footprint and human well-being nexus: accounting for broad-based financial development, globalization, and natural resources in the Next-11 countries. *Future Business Journal* 7. 24 (2021). <https://doi.org/10.1186/s43093-021-00071-y>
- NERINI, F.F. – SOVACOO, B. – HUGHES, N. – COZZI, L. – COSGRAVE, E. – HOWELLS, M. (2019): Connecting climate action with other sustainable development goals. *Nature Sustainability* 2. pp. 674-680. doi: 10.1038/s41893-019-0334-y
- RACHINGER, M. – RAUTER, R. – MÜLLER, C. – VORRABER, W. – SCHIRGI, E. (2019): Digitalization and its influence on business model innovation. *Journal of Manufacturing Technology Management*. Vol. 30 No. 8. pp. 1143-1160. <https://doi.org/10.1108/JMTM-01-2018-0020>
- RADÁCSI, L. (2021): *Fenntartható és felelős vállalat*. Saldo Kiadó
- RODRÍGUEZ-POSE, A. – BARTALUCCI, F. (2024): The green transition and its potential territorial discontents. *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*. Volume 17. Issue 2. July 2024. pp. 339-358, <https://doi.org/10.1093/cjres/rsad039>
- SAKALASOORIYA, N. (2021): Conceptual Analysis of Sustainability and Sustainable Development. *Open Journal of Social Sciences*. 9. pp. 396-414. doi: 10.4236/jss.2021.93026.
- SZEBERÉNYI, A. – LUKÁCS, R. – PAPP-VÁRY, Á. (2022): A Budapesten tanuló egyetemi hallgatók környezettudatos hozzáállásának vizsgálata. *Gazdaság és Társadalom*, 15(1), pp. 80-97. <https://doi.org/10.21637/GT.2022.1.05>
- SZEBERÉNYI, A. – PAPP-VÁRY, Á. (2021): Research of microregion-related renewable energy tenders for local governments. *Engineering for Rural Development*, 20, pp. 1272-1279. <https://doi.org/10.22616/ERDev.202120.TF280>